

گزارش کارشناسی

پرونده‌های دیوان عدالت اداری در خصوص:

ابطال مواد (۹) و (۲۰) آیین‌نامه آموزشی دوره دکتری تخصصی (Ph.D) مصوب ۱۳۹۴/۱۱/۱۴ شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی و ماده (۱۱)، بند «ج» ماده (۱۲) و تبصره «۲۰» ماده (۱۱) آیین‌نامه دوره دکتری (Ph.D) مصوب ۱۳۸۹/۸/۸ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی در خصوص مدت زمان تحصیل در دوره دکتری تخصصی

کد گزارش: ۹۷۰۳۰۲۴

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷/۰۳/۰۸

پژوهشکده شورای نگهبان

شناسنامه گزارش

گزارش کارشناسی پرونده‌های دیوان عدالت اداری

موضوع:

ابطال مواد (۹) و (۲۰) آیین‌نامه آموزشی دوره دکتری تخصصی (Ph.D.) مصوب
۱۳۹۴/۱۱/۱۴ شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی و ماده (۱۱)، بند «ج» ماده (۱۲) و تبصره
«۲۰» ماده (۱۱) آیین‌نامه دوره دکتری (Ph.D.) مصوب ۱۳۸۹/۸/۸ شورای برنامه‌ریزی
آموزش عالی در خصوص مدت زمان تحصیل در دوره دکتری تخصصی

تهیه و تنظیم:

محسن ابوالحسنی

نظارت:

سید مجتبی حسینی پور

پژوهشکده شورای نگهبان

شماره گزارش: ۹۷۰۳۰۲۴

تاریخ تنظیم: ۱۳۹۷/۰۳/۰۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گزارش کارشناسی پرونده‌های استعلامی دیوان عدالت اداری

(تعیین مدت مجاز سنوات تحصیلی در دوره دکتری)

موضوع شکایت و خواسته: ابطال مواد (۹) و (۲۰) آیین‌نامه آموزشی دوره دکتری تخصصی (Ph.D.) مصوب ۱۳۹۴/۱۱/۱۴ شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی و ماده (۱۱)، بند «ج» ماده (۱۲) و تبصره «۲۰» ماده (۱۱) آیین‌نامه دوره دکتری (Ph.D.) مصوب ۱۳۸۹/۸/۸ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی در خصوص مدت زمان تحصیل در دوره دکتری تخصصی

شاکی: خانم زکیه عسکری‌پور

طرف شکایت: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

جهات مغایرت شرعی: قاعده فقهی «لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام» و

احادیث نبوی «اطلبوا العلم من المهد الی اللحد»، «اطلبوا العلم ولو بالصین» و

«طلب العلم فریضه علی کل مسلم»

شماره و تاریخ نامه دیوان: ۲۸۱/۴۷۴۷۶ - ۱۳۹۷/۱/۲۲

مقدمه

در آیین‌نامه آموزشی دوره دکتری تخصصی (Ph.D.) که به تصویب شورای

عالی برنامه‌ریزی آموزشی^۱ رسیده و توسط وزیر علوم، تحقیقات و فناوری ابلاغ شده، مقرراتی در خصوص مدت تحصیل در دوره دکتری ذکر شده است. از جمله، به موجب ماده (۹)^۲ آن مدت تحصیل در دوره دکتری مشخص گردیده و ضوابط عدم اتمام تحصیل در دوره مشخص بیان شده و در ماده (۲۰)^۳ نحوه ارزیابی رساله دوره دکتری و سقف مهلت دفاع تعیین شده است. شاکی مدعی است تعیین حداکثر مدت تحصیل و محرومیت احتمالی به تبع آن با احادیث نبوی در خصوص توصیه به علم‌آموزی مغایرت صریح دارد و از بابت ضرری که به دانشجوی وارد می‌سازد با قاعده «لا ضرر» نیز در تعارض است. با توجه به این که پیش از تصویب آیین‌نامه مذکور^۴، مفاد فوق در آیین‌نامه دیگری نیز مجرا

۱ - این شورا توسط وزیر علوم، تحقیقات و فناوری ایجاد شده و در حال حاضر بر اساس «آیین‌نامه شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی» مصوب ۱۳۹۳ زیر نظر وزیر و با ریاست وی فعالیت می‌کند.
۲- ماده ۹- مدت تحصیل در دوره دکتری تخصصی، حداقل شش نیمسال تحصیلی و حداکثر هشت نیمسال تحصیلی است.

تبصره: در صورتی که دانشجوی در مدت مقرر دانش‌آموخته نشود، مؤسسه اختیار دارد به پیشنهاد استاد راهنما، مدت تحصیل را حداکثر تا دو نیمسال تحصیلی افزایش دهد. برای دانشجوی مشمول آموزش رایگان، تحصیل در نیمسال اول کماکان به صورت رایگان اما در نیمسال دوم منوط به پرداخت هزینه ثابت است که طبق تعرفه هیأت امنا تعیین و طبق شیوه‌نامه مصوب مؤسسه دریافت می‌شود. چنانچه دانشجوی در این مدت دانش‌آموخته نشود، پرونده وی برای تصمیم‌گیری در خصوص ادامه تحصیل به کمیسیون موارد خاص مؤسسه ارجاع می‌شود.

۳- ماده ۲۰- نمره رساله در میانگین کل محاسبه نمی‌شود و ارزشیابی آن به شرح زیر انجام می‌شود:
الف: مردود (کمتر از ۱۶)؛

ب: قبول با درجه خوب (۱۶ تا ۱۷/۹۹)؛ خیلی خوب (۱۸ تا ۱۸/۹۹)؛ عالی (۱۹ تا ۲۰)

تبصره ۱: چنانچه ارزشیابی رساله مردود اعلام شود، با تأیید هیأت داوران، حداکثر یک نیمسال در سقف مدت مجاز تحصیل به دانشجوی اجازه داده می‌شود تا دوباره در جلسه دفاع شرکت و از رساله خود دفاع کند.

تبصره ۲: دانشجویی که در فرصت تعیین‌شده نتواند از رساله خود با درجه قبولی دفاع کند، فقط گواهی گذراندن واحدهای درسی به وی اعطا می‌شود.

۴ - این آیین‌نامه برای دانشجویان ورودی سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۶ به بعد لازم‌الاجراست.

بوده است، فلذا شاکی به همان دلایل خواهان ابطال ماده (۱۱)^۱، تبصره «۲۰» ماده (۱۱)^۲ و بند «ج» ماده (۱۲)^۳ آیین‌نامه دوره دکتری (Ph.D.) مصوب ۱۳۸۹/۸/۸ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی^۴ نیز شده است. در ادامه به بیان استدلال‌های شاکی و پاسخ‌های مشتکی عنه و بررسی آن‌ها خواهیم پرداخت.

شرح و بررسی

الف) استدلال‌های شاکی:

۱. تعیین حداکثر برای مدت تحصیل، به معنای اعطای مجوز به کمیسیون موارد خاص جهت محروم نمودن دانشجویان از ادامه تحصیل است و حال این‌که محرومیت از تحصیل و کسب دانش، مغایرت صریح با برخی قواعد فقهی و روایات دارد. از جمله روایت «اطلبوا العلم من المهد الی اللحد»، روایت «اطلبوا العلم ولو بالصین» و روایت «طلب العلم فریضة علی کل مسلم» که همگی از پیامبر اکرم (ص) نقل شده‌اند.

^۱ - ماده ۱۱ - مدت مجاز تحصیل در دوره دکترا در شیوه آموزشی، پژوهشی حداقل سه سال و نیم و حداکثر چهار سال و نیم و در شیوه پژوهشی حداقل ۳ سال و حداکثر ۴ سال است و در صورت ضرورت به پیشنهاد استاد راهنما و تأیید گروه ذی‌ربط در هر دو شیوه می‌توان حداکثر تا یک نیمسال تحصیلی به این مدت افزود.

^۲ - تبصره ۲۰: در صورتی‌که دانشجو بنا به عللی خارج از اختیار خود و یا بروز مشکلات غیرقابل‌پیش‌بینی، در حداکثر مدت مجاز موفق به اتمام تحصیل نشود، به پیشنهاد استاد راهنمای دانشجو و تأیید شورای مؤسسه، کمیسیون بررسی موارد خاص برحسب مورد با حضور استاد راهنما، وضعیت دانشجو را بررسی می‌کند و متناسب با فعالیت‌های کمی و کیفی و خاص دانشجو، در مورد مدت و نحوه ادامه تحصیل یا اخراج او تصمیم‌گیری خواهد کرد؛ بر این اساس مدت مذکور جزو حداکثر مجاز تحصیل دانشجو محسوب می‌شود.

^۳ - ماده ۱۲ - در موارد زیر دانشجو از ادامه تحصیل در دوره دکترا محروم می‌شود: ...
(ج) مدت مجاز تحصیل دانشجو (با رعایت تبصره ۲۰) به پایان برسد.

^۴ - این آیین‌نامه برای دانشجویان ورودی سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ به بعد لازم‌الاجراست.

۲. با توجه به این که عمر و وقت آدمی سرمایه گرانبهایی است که تلف نمودن آن از مصادیق اضرار بوده و ایراد ضرر نیز به واسطه قاعده فقهی «لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام» نفی شده است، محروم نمودن دانشجو از تحصیل، فقط با استناد به آیین نامه موصوف و با این استدلال که مدت مجاز تحصیل به پایان رسیده است، تلف نمودن وقت و سرمایه هنگفتی است که دارایی دانشجو محسوب می شود که از جمله می توان به شهریه سنگین دانشگاه ها اشاره کرد.

۳. بر اساس اصل ۲۰ قانون اساسی «همه افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند.» حق تحصیل در دوره دکتری، یکی از حقوقی است که تحت عنوان عام «همه حقوق» در این اصل به آن اشاره شده است؛ از این رو محروم نمودن از تحصیل با لزوم برخورداری همگان از همه حقوق مندرج در این اصل سازگاری ندارد. همچنین این موضوع با بند «۱» اصل ۴۳ در خصوص لزوم تأمین نیاز آموزش به عنوان یکی از نیازهای اساسی، منافات دارد. علاوه بر این، این امر با تکلیف دولت طبق اصل ۳۰ قانون اساسی در خصوص این که دولت باید «وسایل تحصیلات عالی را تا سرحد خودکفایی کشور، به طور رایگان گسترش دهد» منافات دارد. در خصوص این فرض که «چون کشور به خودکفایی رسیده است، لازم است برای حداکثر مدت تحصیل، بازه زمانی مشخص شود تا امکان تحصیل رایگان برای همگان فراهم شود» هم باید گفت که اولاً بسیاری از دانشجویان از امکان تحصیل رایگان استفاده نمی کنند و در موارد

رایگان نیز دانشگاه می‌تواند با وضع جریمه، امکان تحصیل رایگان را سلب نماید ولی محروم نمودن کلی دانشجویان از تحصیل قابل توجیه نیست.

۴. علاوه بر قانون اساسی بعضی از معاهدات بین‌المللی مصوب نیز با توجه به این‌که در حکم قانون محسوب می‌شوند از این حیث قابل اشاره‌اند. محروم کردن افراد از تحصیل با بند «۱» و جزء «ج» بند «۲» ماده (۱۳)^۱ «میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی» مصوب ۱۳۵۴/۲/۱۷ مجلس شورای ملی و همچنین با ماده (۴)^۲ «قرارداد بین-المللی مبارزه با تبعیض در امر تعلیمات» مصوب ۱۳۴۶/۱۲/۷ مجلس شورای ملی مغایرت دارد.

۱- ماده ۱۳-

۱- دولت‌های طرف این میثاق حق هر کس را به آموزش و پرورش به رسمیت می‌شناسند. ...

۲- دولتهای طرف این میثاق اذعان دارند که بمنظور استیفای این حق: ... ج- آموزش و پرورش عالی باید به کلیه وسایل مقتضی به‌ویژه به‌وسیله معمول کردن تدریجی آموزش و پرورش مجانی به تساوی کامل بر اساس استعداد هرکس در دسترس عموم قرار گیرد.

۳- ماده ۴- دولت‌های طرف این قرارداد علاوه بر این تعهد می‌کنند یک سیاست ملی اتخاذ و اجرا کنند که هدف آن ایجاد فرصت و امکان مساوی در امر تعلیمات و اتخاذ رفتار مساوی در این مورد نسبت به افراد از طریق اعمال روش‌هایی منطبق با عادات و رسوم ملی باشد و چنین سیاستی را توسعه و تعمیم دهند و مخصوصاً در اجرای این سیاست:

الف - ... تعلیمات عالی را با برخورداری از مساوات کامل و با توجه به استعداد افراد در دسترس همه قرار دهند.

ب) پاسخ‌های مشکلی‌عنه:

۱. این وزارتخانه بر اساس اختیارات خود به استناد ماده (۲) قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مصوب ۱۳۸۳/۵/۱۸ مجلس شورای اسلامی نسبت به تنظیم آیین‌نامه مورد اعتراض اقدام نموده و این امر صرفاً در زمینه انسجام امور اجرایی و سیاست‌گذاری نظام علمی و امور تحقیقات و فناوری بوده است. از سوی دیگر به استناد بندهای «۳» و «۴» از بخش «ب» همین ماده، «برنامه‌ریزی اجرائی، آموزشی و تحقیقاتی متناسب با نیازها و تحولات علمی و فنی در جهان» و «تعیین ضوابط، معیارها و استانداردهای علمی مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی، رشته‌ها و مقاطع تحصیلی با رعایت اصول انعطاف، پویایی، رقابت و نوآوری علمی» جزء وظایف وزارتخانه است که جمیع این مسائل به استناد ماده ۱۲ همین قانون از طریق تهیه آیین‌نامه‌های اجرایی و ابلاغ به مراجع ذی‌ربط اجرایی می‌گردد. فلذا تهیه و ابلاغ این آیین‌نامه بر اساس صلاحیتی است که قانون به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اعطا کرده است.

۲. سقف مدت تحصیل در آیین‌نامه، متناسب با نیازها و استانداردهای علمی و فنی در جهان بوده و با رعایت اصول انعطاف، پویایی، رقابت و نوآوری علمی صورت گرفته است. در واقع نه‌تنها حقی از کسی ضایع نشده است، بلکه این امکان برای همگان و به‌صورت یکسان پیش‌بینی شده است.

۳. روایات مطروحه توسط شاکی صرفاً مبین کسب علم است و شاکی هر زمان که بخواهد می‌تواند به کسب علم بپردازد. این وزارت طبق قوانین

جاری و بر اساس اختیارات خود، نسبت به تعیین ضوابط برای افرادی که در مقطع دکتری پذیرش می‌شوند، اقدام به تنظیم آیین‌نامه و تعیین سقف در مدت تحصیل نموده است و این امر به هیچ‌عنوان به معنای ضرر به دیگران و ممانعت اشخاص از تحصیل علم نیست؛ چراکه شخصی که در دوره دکتری پذیرفته می‌شود از همان ابتدا نسبت به آیین‌نامه آگاهی داشته و بایستی به‌نحوی برنامه‌ریزی کند که در مهلت تعیین‌شده، تحصیل خود را به پایان برساند تا با توجه به محدود بودن ظرفیت‌ها، امکان تحصیل دیگر اشخاص نیز در دانشگاه‌ها فراهم گردد.

ج) بررسی موضوع و جمع‌بندی

در خصوص شکایت مطرح‌شده از آیین‌نامه‌های مذکور چند نکته قابل ذکر است:

۱- صلاحیت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای تدوین آیین‌نامه دوره دکتری، مخدوش نبوده و از قوانین موجود به‌دست می‌آید و لذا از این حیث خدشه‌ای به این آیین‌نامه وارد نیست. شاکی نیز متعرض این قضیه نشده و صرفاً از لحاظ ماهوی، نسبت به بعضی از موضوعات ایراد داشته است. البته در خصوص هریک از شرایط و ضوابط مقرر و انطباق آن با قوانین، بررسی جداگانه لازم است.

۲- شاکی مدعی است که ایجاد محدودیت زمانی برای طی کردن یک مقطع تحصیلی با دستورات اسلامی مبنی بر لزوم کسب علم و نیز مفاد قانونی در خصوص تکلیف دولت به فراهم کردن شرایط تحصیل برای همگان، متعارض است. این در حالی است که وضع قاعده و چارچوب برای مقاطع تحصیلی

همچون زمان سنوات مجاز، تعداد واحدهای لازم در یک مقطع تحصیلی، نمرات لازم برای موفقیت در امتحانات، مراحل آموزشی و پژوهشی مورد نیاز برای اخذ مدرک تحصیلی و ... از ضوابط و شرایط لازم برای طی یک مقطع تحصیلی هستند که با اعلام آنها پیش از پذیرش افراد، دریافت مدرک تحصیلی آن مقطع منوط به موفقیت در این مراحل و با این شرایط می‌گردد و لذا به نظر می‌رسد که تعارضی با دستورات اسلامی فوق و مفاد قانونی مذکور ندارد. به بیان دیگر، شرایطی که در آئین‌نامه ذکر شده، در خصوص اخذ مدرک تحصیلی و با هدف ساماندهی به این موضوع است و منعی برای علم‌آموزی اشخاص ایجاد نمی‌کند.

۳- شاکای مدعی است که تعیین مهلت برای گذراندن دوره تحصیلی، باعث ضرر بوده و مغایر قاعده لاضرر است، چراکه دانشجوی برای گذراندن دوره تحصیلی هزینه‌های متعدد مادی و معنوی را متحمل می‌شود و البته ممکن است به هر دلیل، این دوره در مدت مقرر به پایان نرسد. آئین‌نامه مذکور با سپردن امکان اخراج دانشجوی به کمیسیون متشکله در دانشگاه یا وزارت علوم، بدون تعیین هیچ‌گونه ضابطه‌ای در این خصوص، مانع رسیدن دانشجوی به مدرک مدنظر شده و باعث ورود ضرر به وی می‌گردد. به نظر می‌رسد که در این خصوص به راحتی نمی‌توان استدلال شاکای را مردود شمرد. اخراج دانشجوی با دلایل موجهی همچون عدم کسب حدنصاب لازم در نمرات یا ارتکاب تخلفات مقرر در مقررات مربوطه می‌تواند پذیرفته شود ولی صرف عدم اتمام دوره

تحصیلی در مهلتی که در آئین نامه مقرر شده و سپردن تصمیم گیری در خصوص آن به کمیسیونی در دانشگاه یا وزارت علوم، موجه نیست. می توان جریمه مالی برای چنین دانشجویانی مقرر کرد و یا همچنانکه در ماده (۳۳) اصلاحی قانون خدمت وظیفه عمومی^۱ مقرر شده، برای ایشان معافیت تحصیلی در نظر نگرفت، ولی پذیرش امکان اخراج از دانشگاه مشکل است.

۱ - ماده ۳۳ - صدور معافیت تحصیلی دانش آموزان، دانشجویان و طلاب علوم دینی، موکول به ارائه گواهی اشتغال به تحصیل آنان از طریق مراجع ذیربط است و مدت اعتبار آن تا یک سال پس از صدور گواهی پایان تحصیلات در هر مقطع می باشد.

تبصره ۱ - حداکثر معافیت تحصیلی برای دانش آموزان تا سن بیست سال تمام و در هر یک از مقاطع تحصیلی کاردانی دو و نیم سال، کارشناسی ناپیوسته و کارشناسی ارشد ناپیوسته سه سال، کارشناسی پیوسته پنج سال و کارشناسی ارشد پیوسته شش سال، دکترای پزشکی پیوسته هشت سال و دکترای تخصصی شش سال است.

تبصره ۲ - در مواقع ضروری با تشخیص و اعلام کمیسیون موارد خاص دانشگاه های مربوط حداکثر یک سال به مدت فوق اضافه می شود.

امام خمینی (ره):

و از شورایی محترم نگهبان می‌خواهم و توصیه می‌کنم، چه در نسل حاضر و
چه در نسل مابقی آینده، که با کمال دقت و قدرت و ظایف اسلامی و ملی خود
رایان و تحت تأثیر هیچ قدرتی واقع نشوند و از قوانین مخالف با شرع مطهر و
قانون اساسی بدون هیچ ملاحظه‌ای جلو گیری نمایند.

(سخن امام، ج ۲۱، ص ۴۲۲)

بزهشکده شورای نگهبان

تهران، خیابان شهید سپهبد قرنی، کوچه خسرو، پلاک ۱۲